

Habsburg Ottó Európa-koncepciója¹

(1952)

Ritkán fogadtam el nagyobb örömmel felkérést, mint a Fédération-ét,² amely meghívott, hogy ma este megosszam Önökkel néhány gondolatomat. Először is, az Önök célja iránt egyetlen, magát európainak valló személy sem maradhat érzéketlen. Ráadásul Önök a francia elit nevében beszélnek, annak a Franciaországnak a nevében, amely minden európai számára egy második haza – olyan ország, amelynek hívását várjuk, hogy feltámadjunk a sírból, és újra elinduljunk egy közös jövő felé. Végül – és ezért külön köszönetet szeretnék mondani Önöknek – a francia bajtársiasság és az európai szolidaritás gesztusaként voltak olyan figyelmesek, hogy meghívtak el nem ismert [közép-európai politikai emigráns – a fordító megjegyzése], európai elkötelezettségű embereket is. Önök, a harcok Európa, ma este összefogtak a szenvedő Európa képviselőivel, közös hazánk azon részének képviselőivel, ahol az ázsiai erők megszállása és kizsákmányolása folyamatosan elszívja földrészünk életerejét.

Korfordulón

Az a tény, hogy ma este ebben a teremben a közéleti szerepük és hazafias tevékenységük révén kiemelkedő francia személyiségek mellett magyarokat, cseheket, osztrákokat, szlovákokat, horvátokat látok, ismét bizonyítja számomra azt az alapvető igazságot, hogy ami minket, európaiakat elválaszt egymástól, sokkal jelentéktelenebb ahhoz képest, amit összeköt. Összeköt bennünket a történelmünk, a vallásos hitünk, a kultúránk, a gazdasági szerkezet és a jól értelmezett politika állandó realitásai – egyszóval minden, ami a nemzetek életében számít. A szolidaritásunknak ez a megnyilvánulása különösen fontosnak tűnik számomra az 1952-es év hajnalán. Most már elmondhatjuk, hogy döntő időszakba léptünk.

Itt elsősorban nem az amerikai elnökválasztásra gondolok,³ amelynek oly sok európai ugyan nagy jelentőséget tulajdonít, pedig a mi szempontunkból nem bír olyan fontossággal. Azért mondom, hogy „a mi szempontunkból”, mert amerikai barátaink számára nagyon jelentős döntés, hogy ki fogja négy évig vezetni az Atlanti-óceánon túli nagy demokrácia bel- és külpolitikáját, de nekünk egyedül csak az az érdekünk, hogy az amerikai külpolitika folytonossága biztosított legyen. Ebből a szempontból megnyugodhatunk, mert bárki is lesz Amerika következő elnöke – Truman elnök vagy Eisenhower tábornok, Vinson legfelsőbb bíró vagy Taft szenátor – ugyanazokat a politikai elveket fogja követni, mint a jelenlegi kormányzat, és az esetleges különbségek csak hangsúlyok, nem pedig elvek kérdései lesznek. Mert a pártkülönbségeken túl maguk az események kovácsolták össze az amerikai szemlélet egységét, amelyet csak hasonló jelentőségű események tudtak megváltoztatni.

¹ Az egykori trónörökös 1952. január 11-én elmondott, később nyomtatásban is megjelent beszédét Fejérdy Gergely fordította magyarra. A fejezetcímeket a fordító fűzte hozzá a szöveghez.

² A francia föderalisták Fédération-nak (Szövetségnek) nevezték mozgalmukat.

³ 1951-ben került sor az Egyesült Államok alkotmányának 22. módosítására, amely szerint minden elnök legfeljebb két ciklusban maradhat a hatalomban. Harry S. Truman elnök számára így egyetlen lehetőség maradt, hogy újabb mandátumot szerezzen. 1952 novemberében Dwight D. Eisenhowert választották elnökké.

Ha az előttünk álló évnek döntő jelentőséget tulajdonítunk a jövő szempontjából, annak lényeges okai vannak, amelyek messze túlmutatnak egyetlen nép cselekedetein – legyen az bár oly hatalmas nemzet, mint az Egyesült Államok. Századunk drámájának döntő pillanatában vagyunk, amikor civilizáciánk egész jövője forog kockán.

Ebben az órában, amikor a sors tétovázik, vagy hamarosan határozott fordulatot vesz, amikor az embernek még van néhány percnyi pihenője és kegyelmi ideje, amely lehetővé teszi számára, hogy felülvizsgálja a történeteket, és eldöntse, milyen irányt válasszon a közelgő zűrzavarban, hasznosnak tűnik, hogy mi, akik uralni, nem pedig követni akarjuk az eseményeket, megálljunk egy pillanatra, és számot vessünk.

Nemzedékünk tragédiája nem egy elkerülhetetlen természeti csapás, mint egy vulkánkitörés vagy földrengés. Éppen ellenkezőleg, a tragédiát vezetőink által elkövetett hibák okozták, és az életünket szabályozó alapvető törvények széles körű félreértésének közvetlen következménye idézték elő. Világunk képtelenné vált arra, hogy egy háborút győztesen, azaz tartós békével zárjon le, mert nem biztosít olyan harmóniát, amely – miközben a győztesnek a győzelem gyümölcsét adja – nem hagy halálos sebeket és beteljesületlen gyűlöletet a legyőzöttek lelkében. Mert mindaddig, amíg a győztes hatalom a tegnapi ellenségben nem látja a holnapi szövetségését; amíg a dzsungel törvénye marad a nemzetközi élet alapja, addig soha többé nem fogjuk megismerni az igazi békét, soha többé nem lesz olyan a világ, amelyben a győztesnek több félnivalója van, mint a legyőzötteknek.

A totalitarizmus veszélyei

Itt szeretnék egy megjegyzést tenni, amely számomra fontosnak tűnik. Mindannyian meg vagyunk győződve a totalitarizmus elveinek gonoszságáról, amelyet joggal tekintünk a népeket pusztító rendszernek. Hisszük, hogy a nemzetek életében a szabadság és a tolerancia eszméi alapvető fontosságúak; hogy országaink belpolitikáját olyan megfontolt kompromisszumoknak kell irányítaniuk, amelyek a hatalom terheit és felelősségét a többségnek biztosítják, ugyanakkor a kisebbségnek – a holnap potenciális többségének – is megadják a befolyást. De míg a belpolitikában elfogadjuk ezeket az elveket, addig a nemzetközi ügyekben sokan pont az ellenkezőjét gyakorolják; és teszik mindezt annak ellenére, hogy ez a rövidlátó politika katasztrófák sorát okozta. A feltétel nélküli megadás gondolata ugyanis világméretű totalitarizmus, akárcsak a legyőzöttek területének teljes megszállása. Ez a totalitárius külpolitikai rendszer ugyanolyan veszélyes, mint a belpolitikai totalitarizmus. A történelem ezt bizonyítja. Amikor Casablancában kihírdették a „feltétel nélküli megadás” jelszavát,⁴ Rooseveltnél emlékeztetett arra, hogy a polgárháború⁵ végén Sherman tábornok használta először ezt a kifejezést. Tipikus példa, amit bölcsőbb lett volna elkerülni. A polgárháború ugyanis vér és könnyek áradatával ért véget, és az „újjáépítés” hetven évre tönkretette a déli államokat, olyan erkölcsi, politikai és gazdasági problémákat teremtve, amelyek az amerikaiak generációira hozott szenvedést. Azt is mondhatnánk, hogy az egyedülálló gazdasági expanzió és az utánozhatatlan politikai és katonai biztonság kivételes feltételei tették lehetővé, hogy az

⁴ Az 1943. január 14–24. között a marokkói Anfa Hotelben folytatott konferencián Franklin D. Rooseveltnél, Winston Churchill és a szabad francia erők vezetői, Charles de Gaulle és Henri Giraud tábornokok fogalmazták meg, hogy addig kell harcolni, amíg az ellenség feltétel nélkül meg nem adja magát.

⁵ Az 1861 és 1865 között lezajlott amerikai polgárháború.

Egyesült Államok pusztája léte a polgárháborút lezáró totális győzelem után nem kérdőjeleződött meg.

A történelem igazán nagy államférfijai mindig azok, akik tartós békét teremtettek a világban, akik tudták, hogyan kell bölcsen korlátok közé szorítani a győzelmeiket. Tisztában voltak ugyanis azzal, hogy egy olyan közösségben, mint a mi kontinensünk, vagy világunk, minden szervezetnek megvan a létjogosultsága, és hogy bármelyik rész teljes és brutális kiiktatása vákuumot, új konfliktusok forrását hozná létre.

Ez a mértékletesség az, ami az államférfi igazi nagyságát mutatja – a siker órájában –, és ez az, ami a wesztfáliai békében és a bécsi kongresszuson gyümölcsöző békét biztosított Európa számára. A rövidlátás és a bölcsesség hiánya az, ami az 1914–1918-as világháborút lezáró békeszerződésekben, valamint a teheráni és jaltai egyezményekben rejlő kedvező lehetőségeket a győztesek kezében a legyőzöttek megsemmisítésének eszközévé változtatta.

Geopolitikai lecke

1914 előtt Európa, amely még mindig a bécsi kongresszus által létrehozott rendszer szerint működött, példamutató kontinens volt, messze a legfejlettebb a világon, ahol a nemzetek szabadon és békésen együttműködhetek. Ez az Európa stabil struktúrát örökölt a múltból. Fő tényezői a békés nemzeti államok, mint Franciaország, Spanyolország és a skandináv országok, valamint a több nemzetiséget magukba foglaló szövetségi államok – mint Ausztria–Magyarország és az Oszmán Birodalom – voltak. Ez utóbbi többé-kevésbé föderatív államok szerkezetüknél fogva ellenálltak minden olyan expanzív nacionalizmusnak, amely veszélyeztette őket. Lakosságuk száma miatt védelmi értelemben erősek voltak, de ellenségesség szempontjából nem voltak túl veszélyesek, mivel népeik sokfélesége miatt rendkívül óvatossá és körültekintőnek kellett lenniük, hogy a gyakran eltérő tendenciákat összehangolják, és megakadályozzák, hogy azok centrifugális tényezőkké váljanak. Ez utóbbi hatalmak a politika és a szembenálló erők fontos kereszteződésében, az ősi európai védelmi vonalak, azaz a Boszporusz és a Kárpátok hegyvonulatainak őrzőjeként csak akkor tudtak fennmaradni, ha minden hegemon irányzattal szemben az egyensúly és a harmónia koncepcióját tudták felmutatni. Egyetértésben a természetesen békés nemzetekkel képesek voltak fenntartani Európa nyugalalmát, és fel tudtak lépni az erőszakos nacionalizmus két dinamikus tendenciájával szemben, a pángermanizmussal és a pánszlávizmussal, amelyek a századfordulótól kezdve azzal fenyegettek, hogy felborítják kontinensünk belső egyensúlyát, és ezzel katasztrófába sodorják Európát.

Amíg a Duna-medence erős és egységes volt, a Közel-Keletet pedig az Oszmán Birodalom fennhatósága védte, addig szinte áthatolhatatlan akadályt jelentettek a térségben megjelenő birodalmi hódító tervekkel szemben. Bár Németországgal szövetségben, az Osztrák–Magyar Monarchia mégis hatékonyan akadályozta a porosz „Drang nach Osten” előrehaladását; és Törökországgal közösen messze keleten tartotta a titokzatos és messianizmust hirdető, az európai elképzelésektől idegen Oroszország veszélyes árnyékát is.

Túl messzire mennénk, ha a mindkét fél által elkövetett hibákat, amelyek a Duna-medencei egység szétdarabolásához vezettek, újra kielemeznénk. A legjobban tájékozott személyek, a legalaposabb politikai gondolkodók, a jóakarátú és objektív emberek ma már egyöntetűen elítélik Európa egyik legerősebb bástyájának a bukását, amelyet éppen azok romboltak le,

akiket hagyományosan védett. Ha csak egy pillantást is vetünk a térképre, láthatjuk, hogy a dunai államalakulat távolról sem egy ambiciózus dinasztia mesterséges alkotása volt, hanem egy politikai, katonai és gazdasági valóság. A Kárpátok hegyei, amelyek ezt a medencét körülveszik, kontinensünk fő védelmi vonalát alkotják; délen Lengyelországot és Németországot szegélyezik, és így fenyegetik az ezeken a síkságokon átvonulásban gondolkodó inváziós terveket. Keleten az Erdélyi-hegység a Moldvai-síkság fölé nyúlnak, amely a Balkánra irányuló invázió egyetlen útvonala. A múlt században a cári Oroszország terjeszkedési terveit az az egyszerű tény állította meg, hogy az osztrák-magyar fegyveres erő mozgósított Erdélyben: és ezzel az orosz seregek kommunikációs vonalait fenyegették, ami miatt az orosz hadseregnek fel kellett hagynia a Konstantinápolyig való nyomulás gondolatával. A Kárpát-medencétől nyugatra fekvő Osztrák Alpok pedig az Olaszországot védő védelmi ív részét képezték, vagyis a Földközi-tenger biztonságát őrizték.

Így általában a Duna völgyén keresztül lehetett és kellett a Nyugatot megvédeni. Hegyeinek csúcsai elválasztották keletet a nyugattól. A Kárpátoktól nyugatra az emberek nyugati kultúrájuk és vallásuk voltak: katolikusok vagy protestánsok. A hegyektől keletre a nemzeteket az ortodox pravoszláv egyház alkotta, amely bizánci befolyás alatt állt, és ezért idegen volt a latin szellemtől, amelytől a nyugati nemzetek mind függenek. Ausztria–Magyarország felbomlását és a dunai egység megszűnését az egykor virágzó régiók gazdasági és társadalmi pusztulása követte. Az új nacionalizmus önállóságra törekvő rémképe a természetes kereskedelmi kapcsolatok megszakításához, a lakosság életszínvonalának gyors, katasztrofális csökkenéséhez vezetett. Ez az elszegényedés előkészítette az utat a náci totalitarizmus erőszakos hatalomátvétele előtt, és mindannyiunkat a második világháború véres zűrzavarába taszított. Az 1932 és 1937 közötti időszak diplomáciai iratait újraolvasva levonhatjuk azt a következtetést, hogy egy hatékony dunai egység elzárta volna Hitler útját, megmentett volna bennünket a háborútól, egyben a jelenlegi fenyegetésektől is.

Jalta bűnei

Világunk talán legnagyobb tragédiája, hogy az emberek nem tanulnak a történelemből. Miután elszenvedtük, hogy lerombolták Európa védelmi rendszerét, ahelyett, hogy helyrehoztuk volna, a második világháború a múlt hibáinak még nagyobb mértékű megismétlését hozta magával. Európa megkérdőzése nélkül olyan döntéseket hoztak a sorsáról – a kivéreztetett Öreg Kontinens megszállása mellett –, amelyek a földrész egész természetes védelmi rendszerét egy a terjeszkedési céljait nem is titkoló nem európai hatalom, a Szovjetunió kezébe adta. A kontinensünket kettévágó jaltai határ volt a forrása annak az európai válságnak, amely rákényszerítette Amerikát, hogy jelentős pénzügyi támogatást nyújtson nekünk, amelyet egy valóban egyesült Európa valószínűleg soha nem kért volna. Ez a válság politikai és katonai válság is, mivel Nyugat-Európa nehezen védhetővé vált, miközben egy Európán kívüli hatalom európaiak millióit taszította rabszolgasorba, gyarmatosító módon kizsákmányolta gazdasága legfőbb forrásait, és olyan mértékben gerjesztette a nemzetközi feszültséget, hogy veszélybe került a béke.

A politikában semmi sem veszélyesebb, mint a mesterséges, pusztán erőszakkal kikényszerített megoldás. Ennek ugyanis különleges dinamikája van. Aki erőszakot alkalmaz, azt a félelem és a tettének következményeitől való rettegés üldözi, ezért fenyegetéseket lát ott, ahol azok nem léteznek. Másrészt a történelem megváltoztathatatlan törvényei egy olyan logikus megoldás

felé tendálnak, amely megszünteti az erőltetett, ideiglenes megoldásokat, és visszaállítja a Teremtő által magába a természetbe írt rendet.

Ez az a dinamika, amely ma a politikai és katonai fejleményeket uralja, amely a fegyverkezési verseny mögött áll, amely egyre inkább elnyeli Kelet és Nyugat gazdagságát, és olyan diplomáciai feszültséget generál, hogy minden bátortalan, ebből a helyzetből kitörni vágyó, lábadozó kezdeményezést megnehezít. Ez a dinamika logikus következménye az ázsiai erők Párizstól 550 kilométerre való jelenlétének. Akár felismerik az államférfiak és az emberek, akár nem, a jelenlegi európai helyzet teljesen tarthatatlan. Hamarosan – a közelebbi jövőben, mint azt sokan gondolják – a demarkációs vonal egyik vagy másik irányba el fog mozdulni: Európa vagy visszanyeri természetes határait, vagy a Nyugat maradékát is elnyeli az ázsiai szovjet áradat. Ez az elkerülhetetlen és óhatatlan kérdés fogja egyedül tisztázni a helyzetet.

Ki tagadná, hogy egy ilyen helyzet magában hordozza a háború veszélyét? Ezért kötelességünk lesz a lehető legjobban felkészülni rá, abból a felismerésből kiindulva, hogy csak egy erős nemzetnek, csak egy erős kontinensnek van esélye a túlélésre, annak, amely feláldozza a pillanat kényelmét a védelem nagy nemzeti igényeiért. Sőt, nem szabad beletörödnünk abba, hogy a háború elkerülhetetlen. Éppen ellenkezőleg: a veszély közelsége még elszántabbá kell, hogy tegyen bennünket arra, hogy minden eszközt felhasználjunk a katasztrófa megelőzésére, amíg még van időnk. Ezt petíciók aláírásával, amelyek nem többek steril szóvirágoknál, nem fogjuk elérni, sem olyan lidércek követésével, amelyek a nap fényében elpárolognak. Talán csak a reális megközelítés, a tények elfogadása és a világos, objektív jövőkép teszi lehetővé, hogy elérjük a célt.

Az alapvető tényállás egyszerű: olyan helyzetben vagyunk, amelyet csak az egyik érintett erő visszavonulásával lehet megoldani. A nyugati világ számára a visszavonulás öngyilkosságot jelentene, mivel már messze a fő védelmi vonalaink mögött vagyunk. Az egyetlen elképzelhető visszavonulás tehát az lenne, hogy a szovjet erők Oroszország természetes hatáira térnek vissza.

Jelenleg lehetetlen megjósolni, hogy a Szovjetunió valaha is elfogadja-e majd azokat a kötelezettségeket, amelyeket vezetői a második világháborúban vállaltak, és amelyek megvalósítását a győzelem után teljesen elvetettek. Oroszország természetesen nem fog önként kivonulni az általa meghódított országokból. De ha valaha is van reményünk egy ilyen visszavonulásra, anélkül, hogy egy új háború borzalmait kellene átélnünk, az csak a szabad nemzetek valódi erőfeszítése árán, minden erejük teljes mozgósításával érhető el, ami nagyobb hatalmat ad nekik, mint amilyenrel Sztálin rendelkezik. Az erő, sajnos, az egyetlen érv, amelyet a Kreml diktátora meg fog érteni. De reméljük, hogy Sztálin, aki kevésbé romantikus, mint német kollégája,⁶ úgy dönt, hogy a politikai realizmust részesíti előnyben az olyan kalandokkal szemben, amelyek számára csak rosszul végződhetnek. Mindenesetre, a világos és energikus politika az egyetlen esélyünk a békére, amivel a múlt tanulságainak fényében mindenképpen érdemes megpróbálkozni.

⁶ Adolf Hitler

Szabadság és béke egy erős Európában

Egy ilyen vállalkozás vezetéséhez mindenekelőtt a szabadság erőinek egyesítésére lesz szükség – legalábbis a Nyugat korlátozott határain belül –, és egy olyan hosszú távú program kidolgozására, amely már most értelmet ad a még hátralévő áldozatoknak és nehézségeknek.

Már hallom is az ellenvetést: miért beszélünk most olyan kérdésekről, amelyeket egy bizonytalan jövőben kell rendezni, és amelyek nagyrészt olyan eseményektől függenek, amelyek még nem történtek meg? Miért nem foglalkozunk kizárólag a közeljövővel – az orosz tapasztalatokkal –, és miért nem hagyjuk az újjáépítést arra az időre, amikor az lehetővé válik?

Mindannyian hallottuk ezt a kifogást a második világháború alatt. Ezzel a leegyszerűsítő, de a korunkra oly jellemző szellemi lustaságnak és erkölcsi gyávaságnak megfelelő érveléssel sikerült a Szovjetunióknak és barátainak megakadályozniuk, hogy a szabad nemzetek felkészüljenek a győzelemre. Így 1945 májusában a nyugatiak terv, stáb és valódi koncepció nélkül találták magukat, miközben az évek óta gondosan előkészített orosz politikai gépezet ott aratott, ahol a nyugatiak vetettek.

E történelmi tragédia fényében ezért elengedhetetlennek tűnik számomra, hogy miközben aktívan szorgalmazzuk a „Nyugati Uniót”, a jövő felé is forduljunk. Nem véletlenül beszélek itt a „Nyugati Unióról”. A strasbourgi Európa ugyanis csak akkor lesz életképes, ha megoldásokat és nagyszabású terveket tesz közzé; ha hangosan kijelenti, hogy egész Európa letéteményesének tekinti magát – annak az Európának, amely csak akkor lesz teljes, amikor a Kárpátok, a Visztula partjai és a balkáni országok felett újra lobogni fog a szabadság zászlaja, amikor Európa visszanyeri természetes határait.

Mától fogva kell felkészülnünk a jövőre, most kell elképzelnünk a megfelelő és tartós megoldásokat, olyan konstruktív megközelítés módszereit és céljait, amelyet történelmünk nagy béketeremtői egykoron sikerrel alkalmaztak. E megközelítés alapjait keresve a történelem tanulságaira, a közgazdaságtan alapelveire és a földrajz megváltoztathatatlan tényeire kell építenünk. Ezek ugyanis olyan tények, amelyek ma, az atomkorszakban ugyanolyan fontosak, mint a keresztes hadjáratok korában voltak.

Így leszünk képesek valódi békét teremteni. Ebben a törekvésünkben előnyt fogunk élvezni azokkal szemben, akik előttünk jártak: Európa keretein belül már nem lesznek legyőzöttek. A történelem során minden nagy konfliktusban az európai nemzetek és törvényes kormányaik mindkét (a vesztes és a győztes) oldalon álltak. Ezúttal ez másképp lesz. Az úgynevezett szatellit országok kormányai ugyanis több mint kétes legitimitásúak, sőt, minden kétséget kizárólag nyoma sincs a jogszerűségüknek. A Szovjetunió – egy nem európai hatalom – nemcsak a nyugati szabad államok tömbjét támadja, hanem a közép- és keleti európai népeket is, amelyeket nem lehet valóságosan azokkal a kormányokkal azonosítani, amelyeket a területük fizikai megszállásával erőltetett rájuk. Vagyis, a modern történelemben először, egész Európa egy oldalon áll – ezáltal megszűnik a neheztelés és a bosszú gondolata az európai népek között. Egyedülálló lehetőség lesz ez, amit vétek lenne kihagyni!

A szabad Európában megteendő első lépés, több okból is, a külpolitika egységesítése kell legyen, hogy hatékonyabbá váljon a nemzetek kölcsönös bizalma. Az új Rapallótól⁷ való félelem csak akkor szűnik meg, ha egy ilyen megállapodás lehetőségét is kizárják. Ráadásul –

⁷ Az olaszországi Rapalloban 1922. április 16-án aláírt német-orosz megállapodás.

és ezt a második világháború példája túlságosan kegyetlenül bebizonyította – egy nemzetnek és egy kontinensnek valódi hatalommal kell rendelkeznie ahhoz, hogy befolyást gyakoroljon a világ döntéseire. Ennek a potenciális európai erőnek a hiánya és a londoni kormányok katonai gyengesége volt az oka annak, hogy nem vettünk részt azokon a konferenciákon, ahol a hatalmak nélkülünk döntöttek Európáról, és ennek jól ismert katasztrofális következményei lettek.

A mai európai államok túl kicsik ahhoz, hogy vezető szerepet játsszanak; de egyesülve valódi, mindenki által elfogadott és tisztelt világhatalom lehet belőlük. Ez az új európai jelenlét nem csak nekünk lesz hasznos, de egyben nagyon komoly segítséget jelent amerikai barátainknak is. Amerika egy új és dinamikus ország, de csak ebben a században kezdett foglalkozni a világ ügyeivel. Képességei ellenére, amiért elismerésünket kell kifejeznünk, nem volt elég ideje arra, hogy teljes mértékben kiképezze a világrend fenntartásához nélkülözhetetlen diplomáciai állományát. Mi viszont évszázados hagyomány őrzői vagyunk, akik egy zsúfolt, zsugorodó területű és állandóan fenyegetett kontinens kemény iskolájában nevelkedtünk, hozzájárulhatunk az amerikai erőfeszítésekhez diplomáciai tudásunkkal, évszázados történelmünk tapasztalataival, amelyek oly fontosak egy elpusztult és szétzilált világ újjáépítéséhez.

Európa külpolitikájának a szerves egységesítése adja majd meg az európai hadsereg valódi értelmét, amely csak közös politikai irányítás mellett lesz hatékony, és fogja garantálni e haderő európai célokra való felhasználását. Ennek a hadseregnek csak a politikai hatalom révén adhatunk igazi hazát, zászlót – olyan lényeges dolgokat, amire szüksége van azoknak az embereknek, akik majd vérüket ontják. Ugyanakkor létfontosságú lesz, hogy megvalósuljon a Nyugat – és később egész Európa – gazdasági és pénzügyi integrációja. Az európai gazdaságra szükség van, ha olyan világban akarunk élni, ahol az Egyesült Államokhoz hasonló méretű gazdaságok fejlődnek. Európa ebben is csak valamennyi fia és lánya egységes fellépése, valamennyi erőforrásának ésszerű felhasználása révén maradhat fenn. Csak így érhetjük el Európa gazdasági és pénzügyi függetlenségét, ami a feltétele, hogy kontinensünk ténylegesen visszaszerezze valódi világhatalmi rangját.

Az európai egység ezen elveit – legalábbis szavakban – a legtöbb vezetőnk elfogadja. A probléma akkor válik igazán nehézé, ha mélyebbre merülünk Európa szerkezetének tanulmányozásába. Mindazonáltal teljes őszinteséggel kell beszélnünk erről, még a viták kirobbantásának kockázat is vállalva, mert e kérdések megfelelő megoldása alapvető fontosságú lesz, különösen a ma még elnyomott Európa felszabadításának idején. Így meg kell vizsgálnunk Európa összetételét: a regionális szövetségeket, azok területi határait, közös ügyeiket, és végül a legégetőbb kérdést, az államok közötti határokat.

Értsék meg, hogy itt nem a megszállt országok belpolitikájáról beszélek. Ezt csak a szovjet iga alóli felszabadulás után lehet értelmesen megvitatni és igazságosan meghatározni. A még fel nem szabadított Európának emigránsai, akik fontos szerepet játszhatnak, és kell, hogy játsszanak saját országaik valódi érdekeinek védelmében, kötelesek tartózkodni attól, hogy belpolitikát vigyenek bele jelenlegi tevékenységükbe. Sajnos, az emigráció hosszú tapasztalata azt mutatja, hogy ez nagyon nehéz dolog. A kisstílusú politika viták egyre inkább elmérgesednek, mert nincs olyan vitathatatlan tekintély, aki ezeket végleges módon megoldaná. Mindazonáltal egy szellemi és politikai elitnek kellő erkölcsi erővel kell rendelkeznie ahhoz, hogy felülemelkedjen a pártpolitikai megfontolásokon, és az emigráció nevéhez méltó küldetésének

szentelje magát: a felszabadulás idejének diplomáciai előkészítésén, az új rend alapelveinek tanulmányozásán, más nemzetek lelki és szellemi felkészítésén keresztül, valamint más országok emigrációs elitjével folytatott őszinte és becsületos vitákkal.

Ebben a szellemben kell megközelíteni a jövő szabad és egyesült Európája megszervezésének kérdését. Mert míg Nyugat-Európa szerkezete meglehetősen egyszerű, míg a határok – kevés kivételtől eltekintve – stabilak, addig a kontinens középső és keleti részén nem ez a helyzet, ahol az államok sokasága, a nemzetiségek keveredése és az elmúlt évtizedek radikális változásai számtalan problémát okoztak, amelyeket a közös európai haza keretein belül kell megoldani.

Régiók Közép-Európája

Amint Közép- és Kelet-Európa országai felszabadulnak, felmerül az első létfontosságú kérdés: ezek az országok külön-külön csatlakozzanak-e az Európai Unióhoz, vagy előbb regionális szövetségeket kell létrehozniuk? És ha mégis regionális szövetségekről döntünk, milyenek ezek a szövetségek, és melyek megalakulásuk alapvető jellemzői?

Itt szeretném rögtön leszögezni, hogy elvben úgy gondolom, hogy a regionális szövetségek megszervezésének meg kell előznie az érintett államok Európai Unióhoz való csatlakozását. A fő ok – sok más mellett – számomra az a politikai realizmus, amelynek Európánk kialakításakor irányadónak kell lennie. Az emberek nem angyalok. Minden jó elhatározás ellenére a nemzetek között rivalizálás lesz a legfőbb befolyásért az európai tanácsokban. A legbiztosabb módja, hogy ennek elébe menjünk, az lenne, ha magában az Unióban teremtenénk meg a hatalmak egyensúlyát és harmóniáját. Ha ugyanis úgy találjuk magunkat, hogy néhány elsőrangú hatalom – mint Franciaország és Németország – szemben áll a kis államok seregével, akkor logikus lesz, hogy a nagyok megpróbálják klientúrát teremteni, hogy többséget biztosítsanak maguknak az Európai Unió Tanácsában. Ennek állandó és veszélyes rivalizálás lenne az eredménye. Másrészt a nagyhatalmakkal szinte egyenrangú kisállamok szövetségei hatékonyabb összhangot biztosítanak az Uniónak, és megakadályozzák, hogy a nagyhatalmak versengése szétválasztó erővé váljon. Ezen túlmenően, az okosan kialakított regionális szövetségek képesek lennének olyan regionális szintű problémák megoldására, amelyek nem tartoznak az Európai Unió hatáskörébe – mint például a kulturális élet bizonyos aspektusai, az iskoláztatás, és mindenekelőtt a nemzetiségek nehéz kérdése.

E regionális föderációkat a gazdasági, politikai és kulturális érdekek nagymértékű egybeesése kell, hogy jellemezze, ami a valódi kohézió előfeltétele is, és döntő előny az Európai Unió számára. Úgy vélem, hogy ennek a feltételnek ki kell zárnia a túlságosan tág, a történelemmel, kulturális szerkezettel vagy földrajzi adatságokkal indokolt megoldásokat kontinensünkön. Így jelenleg a szovjet iga alatt álló országok úgynevezett osztályközösségen alapuló tömbjének terve, vagy a Balti- és a Fekete-tenger közötti összes nemzet egyesítésének terve számomra túlságosan nagynak és túlságosan gyengének tűnik ahhoz, hogy regionális szinten következetességet adjon annak az új Európának, amelyet erősnek és hatékonnak akarunk látni.

Ha objektíven és párt- vagy osztályelőítéletek nélkül szemléljük Közép- és Kelet-Európa területét, három különböző régiót találunk, amelyek egyértelműen föderációra vannak predesztinálva. Először a Duna-vidéket, vagyis a Kárpátok, a Szudéta-hegység és az Osztrák Alpok által körülvett országokat. A Duna-medence csodálatra méltó földrajzi és gazdasági

egység, és amellet, hogy Európa fellegvára, hosszú közös történelemmel, és azzal a kulturális és vallási egységgel bír, amely a dunai nemzetek társadalmi és politikai reakcióit a nyelvi és faji különbségek ellenére egységessé teszi.

A Duna-medencétől északra az Oroszországgal határos országok egy csoportját találjuk, olyan országokat, amelyek határvonalai ingadoznak, de vallásuk és a nyugati kultúrához való hűség ragaszkodásuk révén mindig is Európához tartoztak. Ezeknek az államoknak – Lengyelországnak és a balti államoknak – közösek az érdekeik, mindenekelőtt a földrajzi helyzetükből adódóan, amely az orosz erőszak veszélyével szemben egységes fellépést kíván.

Végül, Európa délkeleti részén a balkáni államok közös küzdelmek során kialakult egységet alkotnak, amely fajilag különböző, de sajátos kultúrájában, gazdasági szerkezetében és még politikai eszméiben is egy. Ez a három, a Szovjetunió által leigázott regionális egység, befolyása és népessége tekintetében nagyjából egyenlő, gazdasági és kulturális szerkezetében homogén szövetségeket alkothatna. Ezáltal figyelemre méltó stabilitást teremtenének Európa határán, növelve ezzel az egész kontinens biztonságát és szolidaritását.

Nemzeti kisebbségek és szuverenitás

Amikor regionális szövetségekről beszélünk, nem szabad elfelejtenünk, hogy azok államokból állnak. Itt is égető problémák várnak ránk a felszabadulás órájában. Az első világháború idején Wilson tizennégy pontja az önrendelkezési jogot ígérte Európa nemzeteinek. Valójában ezt a jogot csak ritkán alkalmazták. A szerződések szerzői azonban ennek nevében és az érintett népekkel való konzultáció nélkül államokat hoztak létre, amelyek közül soknak az volt a súlyos gyengesége, hogy legitimitásukat a lakosság nagy része megkérdőjelezte. És itt nem a kisebbségek problémájára gondolok, hanem arra, hogy egész nemzeteket fosztanak meg attól a joguktól, hogy saját államot hozzanak létre. Ez a tény megmérgezte néhány új ország légkörét, és meglepő összeomlásukhoz vezetett. Annak érdekében, hogy a jövőben elkerüljük a hasonló szerencsétlenségeket, és hogy biztosítsuk a föderációkat alkotó államok tényleges tartósságát, a regionális egységek keretein belül a kelet- és közép-európai népek valódi önrendelkezési politikáját kell alkalmazni. Ezeknek a szabad népek valódi szövetségéivé kell válniuk, nem pedig mesterséges államokká, amelyek felbomlanak a megpróbáltatások idején.

A népek önrendelkezési jogának kérdése természetesen elvezet bennünket egy másik problémához, amely szintén Európa 1919 óta tartó szétesésének egyik forrása volt: a kisebbségek kérdéséhez. Ez akkor merült fel, amikor a nemzetek feletti közösségek helyett úgynevezett nemzetállamok jöttek létre egy vegyes nemzetiségű térségben. Az biztos, hogy a kisebbségeknek adott státusz attól fogva nem lehetett kielégítő, amióta a „kisebbség” fogalmát, mint olyat, bevezették. Egy állam ugyanis csak akkor számíthat alattvalóinak teljes hűségére, ha valóban egyenlő jogokat biztosít számukra. A másodrendű állampolgár szükségszerűen megkérdőjelezi annak az államnak a legitimitását, amely megfosztja őt azoktól a jogoktól, amelyeket másoknak biztosít. Még ha jól bánnak is vele, a kisebbség mindig sértettnek fogja érezni magát, egyszerűen azért, mert annak tekintik. A kelet-európai kisebbségek esetében pedig el kell ismerni, hogy sorsuk túl gyakran nem volt irigylésre méltó. A kérdés méltányos megoldása érdekében úgy tűnik számomra, hogy minden nemzetiségnek – ne beszéljünk többé kisebbségekről – közös státuszt kellene kapnia a szövetségben, amely az egész területen érvényes, és a szövetségi hatóságok közvetlen ellenőrzése alatt áll. Ennek a státusznak minden

nemzetiség számára teljes kulturális és nyelvi szabadságot kell garantálnia. Különösen az oktatás területén kell biztosítani a tanítás autonómiáját és a nyelvek szabad gyakorlását. Ha valamelyik országban a megfelelő oktatási intézmények fenntartásához túlságosan gyenge az adott nemzetiség, akkor is meg kell adni a jogot és az eszközöket, hogy gyermekeiket máshová küldjék taníttatni. Az egyes tagállamok képesítéseit, diplomáit a „föderáció” egész területén érvényesnek és egyenlőnek kell tekinteni. Ily módon a nemzetiségek ténylegesen teljes jogegyenlőséget élveznének, és a fiatalok cseréje további kapcsolatokat teremtené a szövetség országai között.

Amint ezek az elvek kialakulnak, és Európa gazdasági egysége a gyakorlatban is megvalósul, a határok kérdése sokat fog veszíteni a jelentőségéből. Mindazonáltal ezt is meg kell oldani. Mondjuk ki őszintén: az 1919-ben kialakított rend nem volt helyes, és szükségszerűen revizionista mozgalmakat idézett elő, amelyeket nem lehet csupán feudális, reakciós vagy fasiszta elemek műveinek tekinteni. Másrészt viszont lehetetlen lenne visszatérni az előzetes állapothoz. Ezért nem abból a kritériumból kell kiindulnunk, hogy a vitatott területet egy adott pillanatban egyedül birtokoljuk, hanem a jövőbeni általános rendezés céljából megállapított elvekből. A bécsi kongresszus egyik legszembevetőbb sikere az volt, hogy valamennyi hatalom elfogadta a legitimációs elveket. Ezek révén pedig kidolgozhatták a megfelelő megoldásokat, hiszen azok mindenkire érvényes elveken alapultak. Egy szerződésnek tehát, ha fenn akar maradni, nem politikai diktátumnak, hanem konszenzussal megalkotott jogi konstrukciónak kell lennie.

Egy terület birtoklása legitimitásának első kritériuma az kell, hogy legyen, hogy az érdekelt lakosság elfogadja a területhez való tartozást. A kelet-európai régió sajátos helyzete miatt – ahol egy erőszakos vihar söpört végig és egész népeiségeket kényszerített távozásra – igazságos módon úgy kell eljárunk, hogy nem csak a felszabaduláskor ott élő lakosok érdekeltségét vesszük csupán figyelembe, hanem azokat is, akik ezeken a területeken éltek, mielőtt politikai vagy faji okokból menekülni kényszerültek volna onnan, vagy mielőtt erőszakkal deportálták volna őket. Ezeket az embereket, ha kifejezik a hazájukba való visszatérési szándékukat, feltétel nélkül vissza kell fogadni – mert a holnap Európája csak akkor haladhat egy jobb jövő felé, ha teljes mértékben visszatérünk a jogállamisághoz, amely kizár minden egyéni vagy kollektív száműzetést, minden másodlagos igazságszolgáltatást, és a deportálások által megsértett emberi jogok helyreállítására szólít fel. Mindazonáltal az Európai Unió keretei között kifejezésre juttatott, az érdekelt lakosság által elfogadott kritérium nem alkalmazható mindenhol, például a túlságosan vegyes régiókban sem. Ilyen esetben az Európai Unió égisze alatt eljáró igazságügyi hatóságok, választott bíróságok által hozott megoldásokhoz kell folyamodnunk, amelyek döntése végleges, és az érdekelt felek által előzetesen elfogadott. A regionális föderációk létrehozásával remélhetőleg magától el fog tűnni az egészségtelen, és a nemzetek jogával ellentétes népességcsere barbár gyakorlata, mivel nem lesz rá szükség, és az érdekelt feleknek sem áll majd többé szándékában.

Sok más probléma is felmerül majd a jövőben, és ma este nincs elég időnk arra, hogy ezeket megvitassuk. Ha fel mertem vetni bizonyos kérdéseket, az azért van, mert úgy gondoltam, hogy ezek a legégetőbbek, és ezért fontos lenne, hogy a holnap Európájának elitje most vitassa meg őket. Biztos vagyok benne, hogy jóakarattal és konstruktív megközelítéssel – a jövőbe tekintve és félretéve a múlt terméketlen sérelmeit – megfelelő megoldásokat fogunk találni, feltéve,

hogy soha nem áldozzuk fel a jog és az igazságosság elveit a pillanatnyi politikai megfontolások oltárán. Csak akkor építhetünk egy jobb holnapot, ha határozottan hátat fordítunk a jelen hibáinak.

Mert Európa megéri az elkötelezettségünket. Minél több lehetőségünk van arra, hogy körbeutazzuk a világot, annál inkább rájövünk, hogy ez a mi hazánk, egy olyan haza, amelyet szolgálhatunk anélkül, hogy valaha is hűtlenek lennénk a szülőföldünkhöz. Ez az Európa, hiányosságai és gyengeségei ellenére is a jövő kontinense. Csodálatra méltó emberi és gazdasági erőforrásai önmagukban is a nagyhatalmak közé sorolják. De van még valami, ennél is több: a vallási, szellemi és kulturális örökség, amely veszély idején nem várt erőt ad számunkra. Ez nem haszontalan tényező, ahogyan azt egyesek állítják. Nem. Az a tény, hogy csodálatra méltó városaink nem bankok vagy börtönök, hanem az őket formáló és uraló katedrálisok – a Notre-Dame, a Szent Gudula,⁸ Köln,⁹ a Szent István¹⁰ – köré épültek, önmagában garancia a túlélésre. Mert a bankok csődbe mehetnek, és a börtönöket egy napon elsodorja a szabadság vihara. Egyedül csak a régi katedrálisok, a múlt tanúi, a jelenben élő hit emlékművei maradnak meg. A katedrálisok jelképezik azt a mély európai valóságot, amely ma is ugyanúgy igaz, mint minden évszázadban: hogy hosszú távon a szellem erőinek kell győzedelmeskednie.

Franciaország európai hivatása

Be kell fejeznem. De engedjék meg, hogy európaiként néhány szót szóljak különösen Franciaországhoz. Az Önök országa, az Önök Franciaországa dicső hagyományok földje, egy alapvetően nyugati ország, alapvetően keresztény, az igazi szabad emberek hazája, akik még ma is hisznek az ember erényeiben és erősségeiben, és soha nem fogják alávetni magukat az önkénynek. Kétségtelen, hogy az Önök történelme során megélték hullámvölgyeket, de még a közelmúltban történt tragédiák ellenére is állva tudtak maradni. Egyesek azt mondják, hogy Önök már nem nagyhatalom. Ez tévedés. Visszanyerhetik legfényesebb dicsőségüket, és ismét olyan sorokat írhatnak történelmük lapjaira, amelyek méltók nemzeti históriájuk legnemesebbjeihez.

Legyenek fennköltebb céljaik, lépjenek át a pillanatnyi kis nehézségeken, a veszekedéseken.

Nézzék, egy egész kontinens várja az Önök szavait, a Franciaország nagyságához méltó kezdeményezéseket.

És ne felejtsek el: amikor az Önök hazája nem volt több mint a Bourges-i Királyság, amikor a kor legnagyobb katonai hatalma diadalmasan nyomult előre az elveszett Franciaország utolsó maradványain, egy kis lotaringiai parasztlány volt az, aki kimondta ezeket a csodálatos szavakat: *„A háború nem az én természetem, de mennem kell harcolni, mert az Úristen azt akarja!”* És ezekkel a szavakkal kezdődött a legsodálatosabb francia eposz.

Francia barátaim!

Hallják a történelem hívását?

⁸ A brüsszeli Szent Mihály és Szent Gudula-székesegyház.

⁹ Utalás a Szent Péter-dómra, de Habsburg Ottó csak a városnevet említi.

¹⁰ A bécsi Szent István-székesegyház vagy Stephansdom.

Európa számít Önökre!

És Isten akarja!